

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬОТНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Срібна О.В.

ПСИХОЛОГІЯ

**Методичні рекомендації
до практичних занять для здобувачів вищої освіти
освітнього ступеня бакалавр денної форми навчання**

**спеціальності 272 «Авіаційний транспорт»
за освітньо-професійною програмою: «Льотна експлуатація
повітряних суден», «Технічне обслуговування та ремонт повітряних
суден і авіадвигунів», «Авіаційні роботехнічні системи»**

Р е ц е н з е н т и:

Ситник Ю.Б. – завідувач кафедри безпеки польотів Льотної академії НАУ
кандидат технічних наук, доцент.

Дмитрієв О.М. – завідувач кафедри льотної експлуатації, аеродинаміки та
динаміки польоту Льотної академії НАУ доктор технічних наук, доцент.

О.В.Срібна.

Психологія. Методичні рекомендації до практичних занять. Кропивницький: ЛА НАУ,
2022. - 28 с .

Методичні рекомендації розроблені на основі робочої програми, і призначені для підготовки до практичних занять з навчальної дисципліни «Психологія», а також підготовки до підсумкового контролю. Методичні рекомендації містять: мету практичного заняття, методичні рекомендації до теми, словник психологічних понять, теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті та практичні завдання (у вигляді проблемних ситуацій, творчих завдань, ситуативних задач); теми повідомлень (рефератів), список рекомендованих джерел інформації.

Методична розробка призначена для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавр денної форми навчання спеціальності 272 «Авіаційний транспорт» за ОПП «Льотна експлуатація повітряних суден», «Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів», «Авіаційні роботехнічні системи».

Практичні завдання сприяють більш глибокому і осмисленому засвоєнню програмного матеріалу та спрямовані на розвиток навичок вільного оперування психологічними знаннями. Завдання дають можливість самостійно контролювати та підвищувати наявний рівень підготовки із психології.

УДК 159.9

Розглянуто та рекомендовано для видання і використання в освітньому процесі академії рішенням: кафедри безпеки польотів, протокол №11 від 27.04.2022р та науково-методичною радою академії протокол №6 від 04.05.2022 р.

ЗМІСТ

1. Мета, завдання та зміст практичних занять з дисципліни «Психологія»	4
2. Тематика практичних занять	6
3. Змістовий модуль I Вступ до психології. Психічні процеси, стани і властивості.	
Авіаційна психологія	8
Тема 1. Поняття психології як науки.....	8
Тема 2. Психіка та її структура. Психічні процеси людини та їх особливості.....	10
Тема 3. Емоційно-вольова сфера	12
Змістовий модуль II Особистість. Психологія особистості. Особливості психологічного стану авіафахівця	
Тема 4. Психологічна природа особистості. Структура особистості.....	14
Тема 5. Діяльність та поведінка особистості. Потреби і мотиви	16
Змістовий модуль III Особистість та колектив. Психологія взаємовідносин в організації. Специфічні фактори льотної діяльності	
Тема 6. Особистість та колектив	17
Тема 7. Спілкування як соціально-психологічне явище	19
Тема 8. Соціальний конфлікт. Управління конфліктом.....	21
Тема 9. Соціальна установка. Поняття та класифікація.....	23
4. Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти на практичних заняттях	24
5. Список рекомендованих джерел інформації.....	25

1 МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ»

Особливе місце у вивченні психології займають практичні заняття. При цьому залежно від змісту матеріалу, що вивчається, і цільової установки пропонуються самі різні форми проведення занять: бесіди, дискусії, тестування, ділові, дидактичні і ситуаційно-ролеві ігри; дидактичні тренінги; ігри-семінари, тощо. Крім того, у зміст деяких семінарських занять включені творчі завдання.

Мета психології як навчальної дисципліни полягає у вивченні загальних закономірностей, механізмів становлення та розвитку психічних пізнавальних процесів, властивостей, станів та утворень.

Завданням дисципліни «Психологія» є формування системи теоретико- методологічних знань і уявлення про проблеми психологічної науки і практики, пізнання структурних елементів психіки - психічних пізнавальних процесів, властивостей, станів і утворень на рівні відтворення і тлумачення для практичного застосування та втілення в процесі фахової діяльності майбутнього фахівця.

У результаті вивчення дисципліни **здобувач вищої освіти повинен**

знати:

- психологічну характеристику психічних пізнавальних процесів, властивостей, станів та утворень;
- взаємозв'язок між фізіологією людини та виникненням .розвитком і формуванням психічних процесів;
  - структуру психічного відображення в процесах діяльності людини;
  - закономірності взаємозв'язку психічних явищ;
  - сучасні психологічні концепції особистості;
  - індивідуально-типологічні властивості особистості;
  - закономірності психічного розвитку та формування самосвідомості особистості.
  - акономірності формування і розвитку особистості; фактори формування особистості;
  - концепції особистості;
  - психологічні концепції теорії діяльності та її основні компоненти;

уміти:

- застосовувати категоріальний апарат психології в системі професійного навчання і практичної діяльності;
- враховувати основні психічні, соціально-психологічні та психофізіологічні прояви особистості;
- сприймати науково обґрунтовану психологічну інтерпретацію структурних елементів психіки особистості;
- усвідомлювати власну психічну сферу;
- аналізувати різноманітні види діяльності;
- пізнавати рівень розвитку психічних пізнавальних процесів у особистості.
- застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних проблем;
- уявляти та визначати свої життєві перспективи;
- організовувати і керувати взаємодією у сферах людина-людина;
- виявляти і аналізувати психічні особливості особистості;
- планувати та реалізувати професійну самоосвіту та самовиховання.

Метою методичних рекомендацій щодо практичних занять з дисципліни «Психологія» є створення таких умов навчання, щоб здобувачі вищої освіти могли засвоїти на основі наукового підходу цілісну систему знань з дисципліни та озброїтися такими здобутками сучасної психологічної науки, які б сприяли створенню цілепокладання на самореалізації та були передумовами підготовки до професійного становлення і зростання .

Задачі, які ставлять перед собою методичні рекомендації:

- а) сприяти практичній допомозі в теоретичному опануванні дисципліни;
- б) сформуванню навички використання отриманих знань у професійній діяльності;
- в) мотивувати здобувачів вищої освіти до активної роботи на практичних заняттях шляхом відповідей на дискусійні питання.

Методичні рекомендації укладено у вигляді окремих завдань для підготовки до практичного заняття і містять: мету практичного заняття, методичні рекомендації до теми, словник психологічних понять, теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті та практичні завдання (у вигляді проблемних ситуацій, творчих завдань, ситуативних задач); теми повідомлень (рефератів), список рекомендованих джерел інформації. Проблемні питання сформульовані таким чином, щоб надати можливості здобувачам використовувати дані методичні рекомендації не тільки у процесі підготовки до теоретичних питань курсу, а й під час творчої самостійної та індивідуальної роботи. Практичні заняття активізують пізнавальну діяльність здобувачів, закріплюють теоретичні знання і сприяють формуванню в них вмінь і навичок практичного використання сучасних методів психології. Проблеми, що обговорюються на практичних заняттях, передбачають міжпредметні зв'язки з авіаційними дисциплінами, а саме прояв психологічних явищ у повітряних та наземних ситуаціях, конфлікти у колективі, контроль емоційного стану, зокрема, у старшого підліткового та юнацького віку; мотивують здобувачів оволодіти знаннями щодо сучасного стану психологічної науки та її надбань у галузі дослідження психології людини. Методичні рекомендації сприяють якісній практичній підготовці майбутніх фахівців.

У ході вивчення дисципліни здійснюється проміжний та підсумковий види контролю. Проміжний контроль здійснюється на практичних заняттях: усне опитування, реферативні доповіді, домашні завдання. Вивчення курсу (підсумковий контроль) завершується складанням дифзаліку.

Дані методичні рекомендації покликані допомогти здобувачам вищої освіти, які вивчають психологію готуватись до практичних занять, планувати свою самостійну роботу з дисципліни.

Зміст та обсяг тематики практичних занять визначається робочими програмами дисципліни «Психологія» спеціальності 272 Авіаційний транспорт.

2 ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми (короткий зміст)	Кількість годин
Змістовий модуль 1		
<i>Вступ до психології. Психічні процеси, стани і властивості. Авіаційна психологія.</i>		
1	Тема 1 Поняття психології як науки 1.1 Історія виникнення психології, її завдання та функції. 1.2 Предмет психології. Зв'язок психології з іншими дисциплінами. 1.3 Визначення ролі й значення людської психіки у роботі льотних спеціалістів; наведення прикладів реальних персоналій, значення стабільної психіки, шляхи її досягнення і забезпечення. 1.4 З'ясування функції психології та її ролі в житті й професії людини (зокрема авіаційного профілю).	2
2	Тема 2 Психіка та її структура. Психічні процеси людини та їх особливості. Роль психічних процесів. 2.1 Сутність і характеристика психічних явищ людини: психічні процеси, психічні стани, психічні властивості. 2.2 Стадії розвитку психіки. 2.3 Поняття Інтелект та свідомість-як найвищий рівень розвитку психіки.	2
3	Тема 3 Емоційно-вольова сфера. 3.1 Роль та значення емоційно-вольової сфери в житті людини. 3.2 Характеристика емоцій та їх відмінності у тварин і людей. 3.3 Поділ емоційних станів на види. 3.4 Почуття, їх значення та процес формування. 3.5 Форми переживання емоційних станів (стрес, дистрес, афект, фрустрація). 3.6 Рекомендації по налагодженню емоційних станів у представників авіаційної спеціальності. 3.7 Правила і поради запобігання негативних проявів емоційної нестійкості та нестриманості у взаємодії з оточуючими. Показники прояву афекту, агресії та гніву. 3.8 Механізми попередження виникнення та шляхи подолання стресових (дистресових) ситуацій в житті людини авіаційної професії. 3.8 Афективна сфера.	4
Змістовий модуль 2		
<i>Особистість. Психологія особистості. Особливості психологічного стану авіафахівця.</i>		
4	Тема 4 Психологічна природа особистості. Структура особливості. 4.1 Визначення ключових понять: людина, суб'єкт, індивід, індивідуальність, особа, особистість. 4.2 Біологічні та соціальні фактори формування та розвитку особистості. 4.3 Психологічний зміст понять: «розвиток», «розвиток психіки». 4.4 Процес становлення з індивіда особливості.	4
5	Тема 5 Діяльність та поведінка особистості. Потреби і мотиви. 5.1 Загальна психологічна характеристика діяльності. 5.2 Поняття діяльності. Спонукальні причини діяльності. Ціль діяльності. Воля й увага в діяльності. 5.3 Специфіка людської діяльності і її атрибути. 5.4 Види людської діяльності. 5.5 Діяльність і розвиток людини.	2

Змістовий модуль 3 Особистість та колектив. Психологія взаємовідносин в організації. Специфічні фактори льотної діяльності.		
6	Тема 6 Особистість та колектив 6.1 Поняття про групу. Види груп. Рівні розвитку груп. 6.2 Формування та розвиток групи як колективу. Структура колективу. 6.3 Групові ролі в колективі. 6.4 Керування колективом. Сінергізм. 6.5 Управління ресурсами фахівця. Конфлікти. 6.6 Групові настрої в колективі.	2
7	Тема 7 Спілкування як соціально-психологічне явище 7.1 Поняття про спілкування та його структура. 7.2 Засоби та функції спілкування. Оцінювання результатів спілкування. Вербальне та невербальне спілкування. 7.3 Перешкоди та непорозуміння при спілкуванні. 7.4 Шляхи подолання непорозумінь в процесі комунікативної взаємодії.	2
8	Тема 8 Соціальний конфлікт. Управління конфліктом. 8.1 Зіткнення інтересів – конфлікт. 8.2 Сутність поняття конфлікту. Типи та функції конфлікту. 8.3 Стадії розвитку конфлікту 8.4 Типологія конфліктних осіб та ситуацій. 8.5 Природа виникнення конфліктів. 8.5 Деструктивні й конструктивні шляхи вирішення конфліктів. 8.6 Психологічні рекомендації попередження та усунення конфліктних сутичок у професійній діяльності.	4
9	Тема 9 Соціальна установка. Поняття та класифікація. 9.1 Явище соціальної установки в суспільстві. 9.2 Механізм впливу установки і стереотипів на людину в соціумі та професії. 9.3 Шляхи усунення маніпуляцій та впливу атитюдів на процес взаємодії між людьми. 9.4 Основні механізми саморегуляції діяльності і поведінки у професійному середовищі.	2
Всього		24

3 ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Змістовий модуль 1

Вступ до психології. Психічні процеси, стани і властивості. Авіаційна психологія.

Тема 1. Поняття психології як науки.

План

1. Історія виникнення психології, її завдання та функції.
2. Предмет психології. Зв'язок психології з іншими дисциплінами.
3. Визначення ролі й значення людської психіки у роботі льотних спеціалістів; наведення прикладів реальних персоналій, значення стабільної психіки, шляхи її досягнення і забезпечення.
4. З'ясування функції психології та її ролі в житті й професії людини (зокрема авіаційного профілю).

Мета практичного заняття з даної теми: розкрити особливості розвитку психології як науки, причини складності визначення предмету психології, еволюцію психологічної науки від форм філософського знання до практичного у сучасних умовах.

Методичні рекомендації до теми: При підготовці до практичного заняття необхідно оволодіти змістом таких понять, як: психологія, психіка, психологічна школа, психологічний напрямок (напрямок), матеріальний субстрат психіки, пізнавальна функція, відображувальна та регулятивна функція.

Важливо встановити, чому ми вважаємо початком виникнення психології - час створення експериментальної психології, розтлумачити, коли наука починає називатися власне наукою. Необхідно також розтлумачити, чому філософські знання епохи Відродження, епохи Середньовіччя (тощо) ми не можемо вважати науковими психологічними знаннями. Необхідно розмежувати життєву психологію та наукову психологію (вказати, які методи пізнання психіки людини використовує саме наукова психологія).

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: психологія, психіка, відображувальна діяльність, активне психічне відображення, свідомість, несвідоме, експеримент.

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Визначення психології як науки.
2. Предмет психології, структура сучасної психології, місце психології в системі наук.
3. Значення психології та її завдання на сучасному етапі.
4. Основні психологічні школи XIX–XX–XXI ст.
5. Що є предметом психології? Які основні групи психологічних явищ вивчає психологія?
6. Які головні завдання розв'язує сучасна психологія?
7. Коли і на якій підставі психологія стала самостійною наукою?
8. Назвіть особливості становлення психології як самостійної науки?
9. З'ясуйте місце психології в системі наук.

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Викладіть власне бачення предмету психології.
2. Наукове та життєве розуміння психологічних явищ.
3. Порівняйте поняття «дух», «душа», «психіка».
4. Чи можна пов'язати психічну та віртуальну діяльність?
5. Продовжити початок даного тексту в будь-якому жанрі з використанням ілюстрацій, кросвордів, загадок, віршів, шарад тощо, вводячи в текст основні категорії і поняття психології у метафоричній формі, розкриваючи їхній зміст образно, у дії, висловлюваннях, процесі

міркувань тощо. Можна використовувати такі поняття: індивід, індивідуальність, особистість; характер, властивості характеру, акцентуації характеру; темперамент; рівень домагань, самооцінка; здібності: задатки, обдарованість, талант, геній; потреби: фізіологічні і соціальні; психологічний захист; емоції, почуття; афект, стрес, дистрес; психотерапія (різні напрямки і прізвиська послідовників); самоаналіз, самоспостереження; несвідоме; інстинкти; вольова регуляція поведінки; фрустрація; фобія; адаптація; аутотренінг тощо.

ТЕКСТ:

«Жив-був цар. І було в нього три сини. Старший був вченим, середній - бізнесменом, а молодший - хотів пізнати себе. І тоді цар наказав няньці покласти йому в рюкзак допитливість і терпіння, спостережливість і чесність, уміння слухати, безстрашність і банку кільки в томатному соусі. Зі сльозами на очах простився з улюбленим молодшим сином і відправив його на пошуки щастя і самореалізації в країну Психологія. Довго йшов Іван...».

6. Які галузі психологічної науки найбільше пов'язані з Вашою майбутньою професією?

Теми повідомлень (рефератів)

- Розвиток психологічних уявлень у Стародавній Греції .
- Основні етапи становлення та розвитку психології.
- Значення психологічних знань для авіаційних фахівців.
- Розвиток психологічної науки в Україні.
- Завдання психології на сучасному етапі суспільно-історичного розвитку.

Список літературних джерел

1. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник. К., 2007.
2. Ільїна Н.М. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях: навчальний посібник / Н.М. Ільїна. Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. 239 с.
3. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 240 с
4. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навч. посіб. К.: «ЕксОб», 2001.
5. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероблене та доповнене. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2004. – 272 с.
6. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. Вид. 3-тє, випр. К.: Вища шк., 2004. – 487 с.
7. Немов Р.С. Психологія: М., 2000. Кн.1.
8. Психологія: Навч. посіб. / О.В. Винославська, О.А. Брусенко-Кузнєцов, В.Л. Зливков та ін.; За наук. ред. О.В. Винославської. Київ: Фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
9. Сисоєва С.О., Поясок Т.Б. Психологія та педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання. К.: Міленіум, 2005. – 520 с.
10. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: Посібник. К.: Академвидав, 2003. 504 с.

Тема 2
Психіка та її структура. Психічні процеси людини та їх особливості.
Роль психічних процесів

План

1. Сутність і характеристика психічних явищ людини: психічні процеси, психічні стани, психічні властивості.
2. Стадії розвитку психіки.
3. Поняття Інтелект та свідомість-як найвищий рівень розвитку психіки.

Мета практичного заняття з даної теми: розкрити закономірності особливостей розвитку свідомості людини як вищого щабелю психіки.

Методичні рекомендації до теми: При підготовці до практичного заняття необхідно оволодіти змістом таких понять, як: інтелект, самосвідомість, особистість, підсвідомість, перед свідомість, філогенез, онтогенез, геніальна особистість, надособистість.

Важливо встановити різницю між свідомістю та психікою, розмежувати форми психіки тварин та людей, встановити між ними відмінність, виявити залежність між формами психіки і видами емоцій та видами поведінки, а також усвідомити умови соціально-економічного прогресу і суспільних перетворень світової цивілізації, які впливають на розвиток нових психічних якостей особистості.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: асиметрія мозку, свідомість, самосвідомість, відображення, подразливість, чутливість, вища нервова діяльність, рефлекс, безумовний рефлекс, умовний рефлекс, психічні процеси, свідомість, несвідоме, підсвідоме.

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Які форми вияву психіки спільні для людей і тварин?
2. Чи можна закономірності психіки, що виявлені у тварин, переносити на людину?
3. Як зрозуміти вислів: «Кожна психічна функція має динамічну локалізацію в мозку людини»?
4. Чому і як виникла свідомість?
5. Порівняйте зміст понять «надсвідоме» і «підсвідоме».
6. Як пов'язані між собою чотири характеристики свідомості?
7. Оскільки психіку безпосередньо спостерігати не можна, чи є підстави для твердження, що її можна пізнати?
8. Що таке психіка і чим вона характеризується?
9. Яка особлива роль лобних часток мозку?
10. Функціональна асиметрія мозку. Роль лівої та правої півкуль.

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Павук, який знаходиться в банці разом із мухою, не «впізнає» її, навіть якщо є дуже голодним. Тоді як у звичних умовах спеціально ловить мух у павутину та з'їдає їх. Поясніть поведінку павука.

2. Заповніть наступну схему прикладами з власного досвіду: Рівні психіки, психічні прояви та поведінкові акти

Підсвідомий	
Свідомий	
Несвідомий	

3. Які ознаки людської свідомості?

4. Назвіть структури мозку, що беруть участь у перцептивних процесах і внутрішній регуляції?

5. Дайте визначення функціональної асиметрії мозку?

6. Визначте, в чому роль лівої та правої півкуль?

7. Які функції може виконувати свідомість людини?

Теми повідомлень (рефератів)

- Основні етапи становлення та розвитку психології.
- Значення психологічних знань для авіаційних фахівців.
- Розвиток психологічної науки в Україні.
- Роль кори головного мозку та підкоркових структур в управлінні психічними процесами і станами людини.
- Мозкова локалізація психічних функцій – за і проти.
- Несвідоме, мінливі стани свідомості (медитація, гіпноз) та вплив психотропних засобів.

Список літературних джерел

1. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник. К., 2007.
2. Ільїна Н.М. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях: навчальний посібник / Н.М. Ільїна.-Суми: ВТД «Університетська книга», 2009.239 с.
3. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навчальний посібник. -Київ: Центр навчальної літератури, 2003.-240 с
4. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Вид. 2ге, перероблене та доповнене. Київ: «Центр навчальної літератури», 2004.- 272 с.
5. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. –Вид. 3-тє, випр. - К.: Вища шк., 2004. 487 с.
6. Психология и педагогика / Под ред. Радугина А.А., М.: Центр, 1997.
7. Психологія: Навч. посіб. / О.В. Винославська, О.А. Брусенко-Кузнецов, В.Л.Зливков та ін.; За наук. ред. О.В. Винославської. Київ: Фірма «ІНКОС», 2005. 352 с.
8. Сисоєва С.О., Поясок Т.Б. Психологія та педагогіка: Підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форм навчання. К.: Міленіум, 2005.-520с.
9. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: Посібник. К.: Академвидав, 2003 –504с.
10. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: навч. метод. посібник.-К.: Вища школа.,2002.С 5-18.

Тема 3. Емоційно-вольова сфера

План

- 1 Роль та значення емоційно-вольової сфери в житті людини.
- 2 Характеристика емоцій та їх відмінності у тварин і людей. 3.3 Поділ емоційних станів на види.
3. Почуття, їх значення та процес формування.
4. Форми переживання емоційних станів (стрес, дистрес, афект, фрустрація).
5. Рекомендації по налагодженню емоційних станів у представників авіаційної спеціальності.
6. Правила і поради запобігання негативних проявів емоційної нестійкості та нестриманості у взаємодії з оточуючими. Показники прояву афекту, агресії та гніву.
7. Механізми попередження виникнення та шляхи подолання стресових (дистресових) ситуацій в житті людини авіаційної професії.
8. Афективна сфера.

Мета практичного заняття з даної теми: вивчити закономірності емоційно-вольових процесів .

Методичні рекомендації до теми: У процесі практичного заняття студенти мають усвідомити ознаки, які відокремлюють емоції від почуттів, умови переходу одної інтенсивності переживань до іншої, причини, що викликають психічні стани особливо звернути увагу на саморегуляцію внутрішніх психічних станів. Важливо визначити, як формується воля особистості та акцентувати увагу на розвитку та тренуванні волі у школярів, визначити як це явище розвивається у студентському віці.

У процесі практичного заняття студенти мають усвідомити ознаки, які відокремлюють емоції від почуттів, умови переходу одної інтенсивності переживань до іншої, причини, що викликають психічні стани особливо звернути увагу на саморегуляцію внутрішніх психічних станів. Важливо визначити, як формується воля особистості та акцентувати увагу на розвитку та тренуванні волі у школярів, визначити як це явище розвивається у студентському віці.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: емоції, почуття, стрес, фрустрація, афект, саморегуляція, депресія, ейфорія, воля, рішучість, цілеспрямованість. довільна регуляція, вольові процеси, вольовий вчинок, вольове зусилля; вольова діяльність, довільні і мимовільні дії, вольові стани, вольові якості .

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Воля і емоційна сфера особистості. Визначення емоцій та характеристика їх особливостей.
2. Визначення почуттів та характеристика їх особливостей.
3. Негативні психічні стани. Стрес, афект, фрустрація.
4. Методи саморегуляції негативних психічних станів.
5. Вольова регуляція поведінки.
6. Основні напрямки і шляхи розвитку волі.
7. В чому полягають причини відсутності волі ?
8. Чи впливає соціальний статус на рівень сформованості вольових якостей?
9. Які фактори приймають участь у вихованні вольових якостей особистості?
10. Які властивості характеризують емоції та почуття?
11. Які групи емоцій можна виділити відповідно до їх модальності
12. Дайте визначення настрою.
13. Назвіть методи та засоби подолання негативних психічних станів.
14. Дайте визначення дересії як психо-емоційного стану.

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Що розуміють під психічним станом?
2. Охарактеризуйте основні емоційні стани.
3. Характеристика настрою як психічного стану.
4. Як впливає настрій на діяльність людини ?
5. У чому полягають відмінності емоцій людини від емоцій тварини ?
6. Чому моральні, інтелектуальні, естетичні та практичні почуття належать до вищих почуттів ?
7. Що відрізняє стрес від дистресу?
8. За допомогою яких прийомів людина може керувати своїм емоційним станом?
9. Яку роль відіграють почуття в формуванні інтересу людини до чогось?
10. Чому людина не володіє собою в стані афекту, пристрасті, потягу?
11. Чим можна пояснити, що іноді емоційні реакції не відповідають об'єктивним впливам? Приведіть приклад.
12. Трапляється, що я стримую такі емоції, як..., тому що... . У результаті цього... .
13. Іноді дорослі, спілкуючись з дітьми, вживають такі висловлювання: «У тебе, як завжди, в голові тільки дурниці.», « Я нічого доброго від тебе не чекав.» Чи завжди такі зауваження можуть дати позитивний ефект? На формування яких якостей дитини це впливає?

Теми повідомлень (рефератів)

- Теорії емоцій та їх порівняльно-критичний аналіз.
- Експресивна функція емоцій та спілкування.
- Емоції та їх вираження у тварини та людини.
- Чи народжується людина з почуттями ?
- Прояв емоцій у художній творчості.

Список літературних джерел

1. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник. К., 2007.
2. Ільїна Н.М. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях: навчальний посібник / Н.М. Ільїна. Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. 239 с.
3. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 240 с

Змістовий модуль 2
Особистість. Психологія особистості.
Особливості психологічного стану авіафахівця.

**Тема 4. Психологічна природа
особистості. Структура особистості.**

План

1. Визначення ключових понять: людина, суб'єкт, індивід, індивідуальність, особа, особистість.
2. Біологічні та соціальні фактори формування та розвитку особистості.
3. Психологічний зміст понять: «розвиток», «розвиток психіки».
4. Процес становлення з індивіда особистості.

Мета практичного заняття з даної теми: засвоїти різницю між поняттями «індивід», «індивідуальність», «особистість», визначити співвідношення мотивів, потреб і цілей. Здобути уявлення про типи самооцінки особистості та визначити їх роль у житті та діяльності людини. Засвоїти поняття Я-концепції та її складових. Здобути уявлення про свідому і несвідому мотивацію.

Методичні рекомендації до теми: При підготовці до практичного заняття необхідно оволодіти змістом таких понять, як: особистість, індивід, індивідуальність, особистість, діяльність, мотивація, мотив, потрібні сфера особистості, самооцінка.

Важливо встановити, чому людина народжується індивідом, а стає індивідуальністю. Необхідно визначити, чи завжди людина стає особистістю. Обґрунтувати, чим керується людина в діяльності: потребами, чи мотивами і яку роль займає мотивація у житті людини та її діяльності. Важливо визначити, що таке самооцінка і як вона впливає на мотиви влади, мотиви професійної діяльності, мотиви навчання та інше.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: особистість, індивід, індивідуальність, розвиток, психіка, потреби, мотиви, діяльність, спілкування, теорії особистості.

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Якими є головні ознаки особистості?
2. Що є джерелом і рушійною силою особистості?
3. Які чинники зумовлюють психологічний розвиток особистості?
4. Чи можна прискорити психічний розвиток особистості?
5. У чому виявляється суспільна сутність особистості?
6. Поняття про індивід, особистість та індивідуальність як основні прояви людини.
7. Які є головні ознаки особистості?
8. Охарактеризуйте систему самоуправління особистості.
9. Що в особистості зумовлене її біологічною природою?
10. Проаналізуйте загальні закономірності психічного розвитку особистості.

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Спостерігаючи за собою, я думаю, що дуже часто справжніми мотивами моєї поведінки є ... (на конкретних прикладах).
2. Я думаю, що підвищення моєї самооцінки пов'язане з ..., а зниження – з... (На конкретних прикладах).
3. Криза періоду ранньої юності в моєму житті супроводжувалася... .
4. На формування моєї особистості вплинули такі чинники... .

5. Що є рушійною силою вашого процесу становлення особистості?
6. Напишіть міні твір-роздум «Індивідом народжуються. Особистістю стають. А індивідуальність доводять».

Теми повідомлень (рефератів)

- Мотиваційна сфера за З.Фрейдом та А. Маслоу.
- Формування – «Я образу» в онтогенезі особистості.
- Самооцінка та рівень домагань як виявив самоусвідомлення «Я».
- Три основних історичних періоди у вивченні особистості: філософсько літературний, клінічний, експериментальний. Їхні особливості і вплив на сучасний стан цієї галузі знань.
- Психологія З. Фрейда та його вплив на розвиток психології.

Список літературних джерел

1. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник. К., 2007.
2. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 240 с
3. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероблене та доповнене. Київ: «Центр навчальної літератури», 2004.- 272 с.
4. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. Вид. 3-тє, випр. К.: Вища шк., 2004. 487 с.
5. Щербань П.М. Прикладна психологія: навч. – метод. посібник. К.: Вища школа. 2002. С.25-28.

Тема 5. Діяльність та поведінка особистості. Потреби і мотиви

План

1. Загальна психологічна характеристика діяльності.
2. Поняття діяльності. Спонукальні причини діяльності. Ціль діяльності. Воля й увага в діяльності.
3. Специфіка людської діяльності і її атрибути.
4. Види людської діяльності.
5. Діяльність і розвиток людини.

Мета практичного заняття з даної теми: засвоїти значення процесу діяльності в житті та професії людини; визначити основні складові діяльності; сформувати чітке уявлення про власну ситсему мотивів та цінностей вашого виду діяльності. Навчитися оперувати професійно значущими знаннями, вміннями та навичками. Бути ознайомленим із процесом формування звички.

Методичні рекомендації до теми: при підготовці до практичного заняття необхідно обґрунтувати, чим керується людина в діяльності: потребами, чи мотивами і яку роль займає мотивація у житті людини та її діяльності. Важливо визначити, що таке самооцінка і як вона впливає на мотиви влади, мотиви професійної діяльності, мотиви навчання та інше.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: особистість, активність особистості, спрямованість особистості, мотив, настанова, потяг, прагнення, інтерес, переконання, світогляд, ідеал, потреба, самосвідомість, фрустрація, самооцінка, самоповага, рівень домагань, діяльність

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Що характеризує діяльність як специфічну форму людської активності?
2. Якими є головні компоненти діяльності?
3. Що є показником досконалості навички?
4. Якими є характерні ознаки гри як різновиду діяльності?
5. Якими є характерні ознаки навчання як різновиду діяльності?
6. Якими є характерні ознаки праці як різновиду діяльності?

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Які з мотивів спонукають людину до професійної діяльності? Обґрунтуйте з позиції основних теорій мотивації професійної діяльності, чому людина ходить на роботу.
2. Поясніть, яким чином самооцінка людини пов'язана з мотивацією досягнення?
3. Визначте, які основні мотиви влади. Чи є мотив влади компенсаторним механізмом низької самооцінки та комплексу неповноцінності?
4. Розтлумачте формулу Джеймса щодо самооцінки.
5. Чи можна рівень домагань пов'язати з рівнем самооцінки людини і як ці поняття пов'язані з успіхом у професійній діяльності.

Теми повідомлень (рефератів)

- Дослідження причин успіху та невдач у процесі авіаційної діяльності.
- У чому виявляються і чим характеризуються втома та перевтома? Як їм можна запобігти або зменшити їх?
- Мотивація досягнення успіхів і уникнення невдач.

Список літературних джерел

1. Занюк С.Н. Психологія мотивації: Навч. посіб. / С.С. Занюк. К.: Либідь, 2002. 304 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.И. Ильин. СПб.: Питер, 2002. 512 с.
3. Колесов Д.В. Введение в общую психологию / Д.В. Колесов. М., Воронеж: МПСИ, 2002. 736 с.

Змістовий модуль 3

Особистість та колектив. Психологія взаємовідносин в організації. Специфічні фактори льотної діяльності.

Тема 6. Особистість та колектив

План

1. Поняття про групу. Види груп. Рівні розвитку груп.
2. Формування та розвиток групи як колективу. Структура колективу.
3. Групові ролі в колективі.
4. Керування колективом. Сінергізм.
5. Управління ресурсами фахівця. Конфлікти.
6. Групові настрої в колективі.

Мета практичного заняття з даної теми: у ході вивчення теми здобувачам (ВО) необхідно засвоїти поняття про соціальні групи та їх класифікацію, ознайомитися із рівнями соціально-психологічного розвитку групи, явищами конформізму і нонконформізму у групах.

Методичні рекомендації до теми: На основі теоретичних знань із заданої теми здобувачі (ВО) повинні розглянути розвиток групи як становлення міжособистісних відносин, виявити характерні функції міжособистісних відносин, місце міжособистісних стосунків у процесі соціалізації, з'ясувати типові труднощі та техніку міжособистісних відносин, ознайомитися із явищами сумісності і конфлікту у міжособистісних стосунках.

Окрему увагу слід звернути на психологічні механізми міжособистісних відносин, зокрема на взаємний вплив та пізнання в процесі міжособистісних відносин, на механізми сприймання і розуміння як аспекти міжособистісних відносин.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: група, колектив; умовна, реальна, офіційна, неофіційна, референтна група; групова ідентифікація, групова інтеграція, атракція, групова згуртованість, колективістське самовизначення; конфлікт, конформізм, нонконформізм, психологічна сумісність, міжособистісні відносини, емпатія, ідентифікація, рефлексія, стереотипізація.

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Що таке конфлікт?
2. Які бувають типи конфліктів?
3. Які основні причини виникнення конфліктів в організаціях?
4. Які функції конфліктів?
5. Які існують способи поведінки в конфліктній ситуації?
6. Які основні стадії розвитку конфлікту?
7. Чи може конфлікт одного типу трансформуватися в конфлікт іншого типу?
8. Які форми розв'язання конфліктів існують?
9. Чи завжди конфлікт відіграє лише негативну роль?

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Аргументуйте свою думку відносно вислову Цицерона «Кожній людині властиво помилятися, але нікому окрім дурня не притаманно уперто відстоювати помилку».

2. Відомі приказки, які характеризують кожний тип поведінки у конфліктній ситуації.

«ВТЕЧА» - «Не буди лиха, доки воно тихе».

«ПОСТУПЛИВІСТЬ» - «Дурень не поступиться».

«БОРОТЬБА» - «Якщо ворог не здається, його винищують».

«КОМПРОМІС» - «Краще синиця в руках, ніж журавель у небі».

«КОЛАБОРАЦІЯ» (Співробітництво) - «Одна голова добре, а дві краще». Доберіть приклади приказок, прислів'їв та притч для кожного типу поведінки.

3. Яка стратегія управління конфліктами для вас є оптимальною? Чи завжди це буде приводити до його вирішення? Чому?

Теми повідомлень (рефератів)

- Умови та причини виникнення конфліктів.
- Причини виникнення конфліктних ситуацій і конфліктів.
- Стратегія поведінки в конфліктній ситуації.
- Засоби попередження і урегулювання конфліктів.

Список літературних джерел

1. Бородкин Ф.М., Коряк Н.М. Внимание: Конфликт 2-е изд., перераб. И доп. Новосибирск: Наука, 1999.с.42-45.
2. Гришина Н.В. Я и другие: общение в трудовом коллективе. Л.: Лениздат, 1990.
3. Донченко Е. А., Титаренко Т. М. Личность: конфликт, гармония. Л.: Политиздат Украины, 1997.
4. Зигерт В., Ланг Л. Руководитель без конфликтов / Сокр. Пер. С нем-М.: Экономика, 1990.
5. Карамушка Л.М. Управлінські конфлікти: Словник – довідник термінів з конфліктології. Київ; Чернівці; ЧДУ.1995. С.285-287.
6. Корнелиус Х.,Фейр Ш. Выиграть может каждый: Как разрешать конфликты М.: Стрингер, 1992.
7. Ложкин Г.В., Порякель Н.И. Практическая психология конфликта. – К.: МАУП, 2000. 256 с.
8. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе. М.: Просвещение, 1991.
9. Скотт Дж. Г. Конфликты, пути их преодоления. – К.:Наука 1991.
10. Управление конфликтами, изменениями и стрессами / М.Х. Мескон, М. Альберд, Ф.Хедоури. Основы менеджмента / Пер.с.англ. М.: Дело, 1992.
11. Фишер Р., Юри У. Путь к согласию или Переговоры без поражения / Пер. с англ. М. Наука, 1992.

Тема 7. Спілкування як соціально-психологічне явище

План

1. Поняття про спілкування та його структура.
2. Засоби та функції спілкування. Оцінювання результатів спілкування.
3. Вербальне та невербальне спілкування.
4. Перешкоди та непорозуміння при спілкуванні.
5. Шляхи подолання непорозумінь в процесі комунікативної взаємодії.

Мета практичного заняття з даної теми: засвоїти значення процесу спілкування в житті та професії людини; визначити основні складові комунікації; сформулювати чітке уявлення про власну сферу мови та мовних символів вашого виду діяльності. Навчитися оперувати професійно значущими мовними оборотами, складовими професійного спілкування. Бути ознайомленим із процесом формування атракції, атрибутів, інтеракції.

Методичні рекомендації до теми: у ході вивчення теми здобувачам (ВО) необхідно засвоїти поняття про спілкування, функції спілкування (комунікативна, перцептивна та інтерактивна), ознайомитися із структурними компонентами спілкування (зміст, завдання, засоби спілкування (вербальні та невербальні)). На основі теоретичних знань із заданої теми здобувачі (ВО) повинні засвоїти характеристики різних видів (за змістом, за цілями, за засобами, за призначенням), форм (анонімне, рольове, педагогічне) та стилів спілкування.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: спілкування; зміст спілкування, завдання спілкування, засоби спілкування (невербальне і вербальне); педагогічне спілкування, особове спілкування; матеріальне спілкування, когнітивне спілкування, кондиційне спілкування, мотиваційне спілкування, діяльне спілкування; біологічне спілкування, соціальне спілкування; безпосереднє спілкування, опосередковане спілкування; техніка спілкування, прийоми спілкування, зворотний зв'язок, комунікативні здібності.

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. Чи можна використовувати внутрішнє мовлення для спілкування з іншими людьми? Поясніть свою думку.
2. Як пов'язані між собою діяльність і спілкування?
3. Які ви знаєте механізми сприймання і розуміння людини людиною?
4. Поясніть, яку роль відіграють паузи у мовленнєвому спілкуванні.
5. Чому люди з різних культур відчувають труднощі у виборі засобів невербального спілкування?
6. Чому люди при зустрічі потискають один одному руки?
7. У чому виявляється культура невербального спілкування?
8. Чим зумовлена потреба в спілкуванні між людьми?
9. У чому полягає суть інтерактивного боку спілкування?
10. Як перемогти страх перед публічним виступом?

Практичні завдання та проблемні ситуації:

Обґрунтуйте, чи може людина існувати без спілкування? Доведіть, проаналізуйте, якщо спілкування є одним із основних чинників розвитку людини, то чому тоді ченці віддають перевагу самотності?

Завдання 1. Спілкування – це поліфункціональний процес. Залежно від критерію, вирізняють низку функцій. За яким критерієм визначені наступні функції спілкування: контактна, емотивна, інформаційна, спонукальна, координаційна, розуміння, встановлення відносин, надання впливу?

- а) мета спілкування;
- б) рівень спілкування;

- в) кількість учасників спілкування;
- г) соціальна значущість спілкування;
- д) корисність спілкування;
- е) тривалість спілкування.

Завдання 2. Встановіть базові структурні компоненти спілкування(комунікативної сторони) у наведеній нижче ситуації.

Начальник Центру «Бабине літо» вирішив на нараді обговорити з інспекторами відділів питання про стан і поліпшення якості соціального обслуговування населення літнього віку.

Завдання 3.Прочитайте уривок. Як Ви вважаєте,чи добру пораду давсину граф? Які б рекомендації дипломатам дали ви?

У XVIII ст. відомий політик граф Честерфілд, готуючи сина до дипломатичної кар'єри, писав йому: «Розмовляючи з людьми, завжди дивися їм у вічі; якщо ти цього уникаєш, люди починають думати, що ти вважаєш себе в чомусь винуватим; до того ж ти втрачаєш можливість дізнаватися за виразом обличчя, яке враження на них справляють твої слова».

Завдання 4. Прочитайте наведені нижче приклади. Встановіть, які порушення спілкування описані у них. Назвіть їх причини.

А. Відома, наприклад, команда при ходьбі шеренгою «Взяти ногу!». Але на уроці фізкультури у першому класі ця команда була сприйнята школярами буквально і під час ходьби вони дійсно намагалися рукою взяти ногу.

Б. Бригадиру будівельників потрібно було полагодити балконну стійку, що покривилася на видному місці. Він виліз туди разом із молодим рослим хлопцем – новачком на будівництві, підчепив стійку ломом і наказав: «Бий по ребру!». Хлопець здивувався і запитав: «Ти що, збожеволів?». «Бий по ребру, так тебе!..» – закричав бригадир і додав декілька міцних слів. Тоді хлопець розмахнувся і ударив бригадира кувалдою по ребрах. Бригадир птахом полетів із третього поверху, на щастя, в сніговий замет.

Теми повідомлень (рефератів)

- Підготовка до публічного виступу, його початок та закінчення.
- Суперечка як вид спілкування.
- Підготовка до переговорів та їх етапи.
- Сприймання та розуміння людьми один одного.

Список літературних джерел

1. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А.М'ясоїд. К.: Вища школа, 2001. 487 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко. К.: «Центр навчальної літератури», 2004. 272 с.
3. Основи психології: підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 2002. 632 с.

Тема 8. Соціальний конфлікт. Управління конфліктом

План

- 1 Зіткнення інтересів – конфлікт.
- 2 Сутність поняття конфлікту. Типи та функції конфлікту.
- 3 Стадії розвитку конфлікту
- 4 Типологія конфліктних осіб та ситуацій.
- 5 Природа виникнення конфліктів.
- 6.Деструктивні й конструктивні шляхи вирішення конфліктів.
- 7.Психологічні рекомендації попередження та усунення конфліктних сутичок у професійній діяльності.

Мета практичного заняття з даної теми: у ході вивчення теми здобувачам (ВО) необхідно засвоїти поняття про колектив, ознайомитися із рівнями соціально-психологічного розвитку групи та колективу, явищами конфліктів у групах.

Методичні рекомендації до теми: у ході вивчення теми здобувачам (ВО) необхідно засвоїти поняття про спілкування, функції спілкування (комунікативна, перцептивна та інтерактивна), ознайомитися із структурними компонентами спілкування (зміст, завдання, засоби спілкування (вербальні та невербальні). На основі теоретичних знань із заданої теми здобувачі (ВО) повинні засвоїти характеристики різних видів (за змістом, за цілями, за засобами, за призначенням), форм (анонімне, рольове, педагогічне) та стилів спілкування.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: конфлікт, ієрархія, горизонтальні конфлікти, вертикальні конфлікти, суперечка, протиріччя, дебати, диспут, бесіда, розмова, консенсус, дипломатія, авторитаризм, лібералізм, конструктивне рішення, деструктивне рішення, обговорення, конфронтація.

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

- 1.Що таке конфлікт?
- 2.Які бувають типи конфліктів?
- 3.Які основні причини виникнення конфліктів в організаціях?
- 4.Які функції конфліктів?
- 5.Які існують способи поведінки в конфліктній ситуації?
- 6.Які основні стадії розвитку конфлікту?
- 7.Чи може конфлікт одного типу трансформуватися в конфлікт іншого типу?
- 8.Які форми розв'язання конфліктів існують?
- 9.Чи завжди конфлікт відіграє лише негативну роль?

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Аргументуйте свою думку відносно вислову Цицерона «Кожній людині властиво помилятися, але нікому окрім дурня не притаманно уперто відстоювати помилку».

2. Відомі приказки, які характеризують кожний тип поведінки у конфліктній ситуації.

«ВТЕЧА» - «Не буди лиха, доки воно тихе».

«ПОСТУПЛИВІСТЬ» - «Дурень не поступиться».

«БОРОТЬБА» - «Якщо ворог не здається, його винищують».

«КОМПРОМІС» - «Краще синиця в руках, ніж журавель у небі».

«КОЛАБОРАЦІЯ» (Співробітництво) - «Одна голова добре, а дві краще». Доберіть приклади приказок, прислів'їв та притч для кожного типу поведінки.

3. Яка стратегія управління конфліктами для вас є оптимальною? Чи завжди це буде приводити до його вирішення? Чому?

Завдання 1. Прочитайте опис ситуації. Прослідкуйте динаміку входження Валі в колектив. Чому виник конфлікт? Чи можна вважати Валю відторгнутою? Чому?

В 10 клас прийшла нова учениця Валя. Староста класу запропонував їй подумати, як би вона могла брати участь у громадському житті класу. Проте розмови не вийшло.

– Йдіть ви із своєю громадською роботою! Я в іншій школі добре вчилася, а тут відразу стала неуспішною. Не чіпайте мене, я і без вашої громадської роботи як-небудь обійдуся.

Її «сміливість» декому сподобалася і викликала співчуття.

– Правильно вона говорить. Якщо людина не хоче нести громадського навантаження, не треба умовляти. Ця справа добровільна.

Незабаром навколо Валі згрупувалися декілька хлопчиків і дівчаток, які відмовилися від усіх громадських справ, погано вчилися. Валя відчувала себе героїнею. Актив класу і класний керівник вирішили зібрати класний збір і запросити батьків Валі. Розмова вийшла серйозна. Виявилось, що дівчинка сказала неправду однокласникам: вона не встигала і в тій школі, звідки прийшла.

Школярі різко критикували Валю за неуспішність, грубість, нечесність, погане ставлення до товаришів. Спочатку Валя трималася зухвало, але коли заплакала мати, і виступив із критикою дочки батько, вона замовкла. Учні взялися допомогти Валі в навчанні. Крім того, враховуючи схильність Валі до природничих наук, їй доручили роботу в живому куточку школи.

Історія закінчилася благополучно. Валя незабаром стала вчитися задовільно і однокласниці стали вважати її надійною подругою.

Завдання 2. Складіть перелік ролей, в яких Ви виступаєте упродовж місяця, і кожну роль розгляньте функціонально. Проаналізуйте витрати часу на виконання тих або інших функцій. Знайдіть резерви, спробуйте раціоналізувати витрати часу.

Перелік ролей	Їх призначення	Витрати часу	Резерви
Студент	.....	.....	.....
Донька	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

Завдання 3. Як у термінах психології Ви поясните вираз «Короля грассвіта»?

Завдання 4. Спираючись на свій досвід перебування в тих або інших групах, пригадайте, хто був у них керівником, а хто лідером? Подумайте, чи був керівник і лідер однією і тією ж особою?

Теми повідомлень (рефератів)

- Умови та причини виникнення конфліктів.
- В чому суть явищ психологічної сумісності та конфлікту у міжособистісних стосунках?
- Яка роль психологічних механізмів міжособистісних відносин у вирішенні конфліктних ситуацій?

Список літературних джерел

1. Корольчук М.С. Психологія діяльності / М.С. Корольчук –К.: Ельга; Ніка-Центр, 2008. 400 с.
2. Основи психології: Підручник /За заг.ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. – 2-ге вид., стереотип. К.: Либідь, 1996. 632 с.
3. Колесов Д.В. Введение в общую психологию / Д.В. Колесов. М., Воронеж: МПСИ, 2002. 736 с.
4. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навчальний посібник / П. А.М'ясоїд. К.: Вища школа, 2001. 487 с. 5
5. Максименко С. Д. Загальна психологія / С. Д. Максименко. К.: «Центр навчальної літератури», 2004. 272 с.
6. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 2002. 632 с.

Тема 9 Соціальна установка. Поняття та класифікація

План

1. Явище соціальної установки в суспільстві.
2. Механізм впливу установки і стереотипів на людину в соціумі та професії.
3. Шляхи усунення маніпуляцій та впливу атитюдів на процес взаємодії між людьми.
4. Основні механізми саморегуляції діяльності і поведінки у професійному середовищі.

Мета практичного заняття з даної теми: у ході вивчення теми здобувам (ВО) необхідно засвоїти сутність та характерні відмінності феноменів спілкування, установка, особа, атитюд, статус, вплив.

Методичні рекомендації до теми: Рекомендовано ознайомитися з динамікою досліджень процесу соціалізації особистості, методологічними принципами та методами вивчення психології особистості, уявленнями про навіювання та стереотипізацію; навчитися характеризувати загальну структуру особистості з погляду ролі біологічних і соціальних чинників її становлення, а також поєднання свідомого і несвідоме в структурі особистості.

Окрему увагу слід звернути на особливості формування та розвитку ефектів першого враження особистості, розглянути шляхи, умови і фактори особистісного зростання. Доцільно також проаналізувати проблему соціалізації особистості, становлення особистості як суб'єкта і об'єкта навчання, виховання і самотворення.

Скласти словник психологічних понять до даної теми та дати їх визначення: атитюд, функції атитюда, структура атитюда, внутрішня позиція особистості, диспозиційна концепція регуляції ісоціальної поведінки особистості, статус, позиція, особистий контакт, безпосередн явзаємодія, соціальна роль, структура ролі, механізми перцептивного захисту, ефект «очікування».

Теоретичні питання, винесені для обговорення на практичному занятті:

1. За якими ознаками виділяються групи?
2. Яка група може виступати для особистості як референтна?
3. Якими є істотні ознаки колективу?
4. Якими ознаками характеризуються групи різної організації?
5. У чому полягає істотна відмінність між офіційним та неофіційним лідером групи?
6. Чим визначається статус особистості в колективі?
7. У чому полягає суть методу соціометрії і в чому обмеженість його у варіанті, запропонованому Дж.Морено?

Практичні завдання та проблемні ситуації:

1. Поясніть, чому не можна описати психологічний портрет лідера, характеризуючи властивості його темпераменту, характеру, здібностей.
2. Дайте п'ять відповідей на запитання «Що я роблю як лідер?»
3. Дайте п'ять відповідей на запитання «Чого я очікую від лідера?»
4. Порівняйте свої дії із своїми очікуваннями. В чому їх схожість та відмінності?

Теми повідомлень (рефератів)

- Обґрунтуйте тезу «Де згода, там перемога».
- Аналіз впливу стилю керівництва на діяльність колективу.

Список літературних джерел

1. Андреева Г.М. Социальная психология.М., 1996.
2. Аникеева Н.П. Психологический климат в коллективе.М., 1989.
3. Загальна психологія: Навчальний посібник / Скрипченко О., Долинська Л., Огороднійчук З. та ін.-К., 2002.

4. Збірник завдань з загальної психології / ред. В.С.Мерліна.К., 1997. С.34-43..
5. Максименко С.Д. Загальна психологія. К., 2004.
6. Мясоїд, П. А. Загальна психологія. К., 2006.
7. Общая психология / Под ред. А.В. Петровского.-М., 1996.
8. Поліщук В. М. Соціальна психологія.- Суми, 2006.

4 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Оцінка «Відмінно/А» – здобувач набрав відповідну кількість балів (90% – 100%), активно працював на практичних заняттях, повністю володіє теоретичним матеріалом, вчасно виконав усі завдання щодо словникової роботи, опрацював, законспектувавши питання для самостійного опрацювання та колективного обговорення, опрацював обрану тему повідомлення.

Оцінка «Добре/В» – здобувач набрав відповідну кількість балів (80% – 90%), активно працював на практичних заняттях, володіє теоретичним матеріалом, законспектував питання для самостійного опрацювання та колективного обговорення, вчасно виконав усі завдання щодо словникової роботи та опрацював обрану тему повідомлення з помилками.

Оцінка «Добре/С» – здобувач набрав відповідну кількість балів (70%)

– (80%), активно працював на практичних заняттях, володіє теоретичним матеріалом, законспектував питання для самостійного опрацювання та колективного обговорення, не виконав одне завдання щодо словникової роботи та опрацював обрану тему повідомлення з недоліками.

Оцінка «Задовільно/Д» – здобувач набрав відповідну кількість балів (60% – 70%), не повністю володіє теоретичним матеріалом, не законспектував одне завдання щодо питань для самостійного опрацювання та колективного обговорення, не виконав два завдання словникової роботи та невірні опрацював обрану тему повідомлення.

Оцінка «Задовільно/Е» – здобувач набрав відповідну кількість балів (50% – 60%), не повністю володіє теоретичним матеріалом, не законспектував два завдання щодо питань для самостійного опрацювання та колективного обговорення, не виконав три завдання словникової роботи та невірні визначив тему реферату.

Оцінка «Незадовільно/Ф» – здобувач набрав відповідну кількість балів (25% – 50%), не володіє теоретичним матеріалом, не виконав більше двох завдань щодо питань для самостійного опрацювання та самостійного обговорення, не виконав чотири завдання словникової роботи та не опрацював тему повідомлення.

Оцінка «Незадовільно/ФХ» – здобувач набрав відповідну кількість балів (0% – 25%), не володіє теоретичним матеріалом, роботу не виконано.

5 СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Література основна:

1. М'ясоїд, П. А. Загальна психологія: Навчальний посібник. К.: Вища школа, 2001. 487с.
2. Немов, Р. С. Психология. М.: Просвещение, 1995. 500 с.
3. Немов, Р. С. Психология: Словарь-справочник: В 2-х ч. Ч.1. М.: Владос-ПРЕСС, 2003. 304 с.
4. Основи практичної психології: Підручник / За заг. ред. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. К.: Либідь, 2003. 536 с.
5. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 2002. 630 с.
6. Практикум із загальної психології / За ред. Т. І. Пашукової. К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. 204 с.
7. Психологія факультету менеджменту КЛА НАУ/ Укладач О.О. Кушнір. Кіровоград: вид-во КЛА НАУ, 2014. 32с
8. Психологія спілкування: навчально-методичний комплекс/ Т.В. Вашека, І.С. Гічан. К:Книжне видавництво НАУ, 2006. 184с.
9. Психологія: Підручник / За ред. Ю. Л. Трофімова. К.: Либідь, 2001. 390 с.
10. Роджерс, К. Клиентоцентрированная терапия. М.: Ваклер, 1997. 436 с.
11. Роменець, В. А. Психологія творчості: навчальний посібник. К.: Либідь, 2001. 288 с.
12. Русинка, І. І. Психологія: Навчальний посібник. К.: Знання, 2007. 367 с.
13. Скотт, Дж. Г. Конфликты: пути их преодоления. К.: Внешторгиздат, 1991. 191 с.
14. Смит, И. Современные системы психологии. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 384 с.
15. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 520 с.
16. Столяренко, Л. Д. Основы психологии. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 721 с.
17. Психологические тесты. В 2-х т. / Под. ред. А. А. Карелина. Т. 1. М.: ВЛАДОС, 2003. 248 с.
18. Цигульська, Т. Ф. Загальна та прикладна психологія: Навчальний посібник. К.: Наукова думка, 2000. 190 с.
19. Цимбалюк, І. М. Психологія. К.: ВД "Професіонал", 2004. 304 с.
20. Цимбалюк, І. М., Яницька, О. Ю. Загальна психологія. Модульно-рейтинговий курс для студентів вищих навчальних закладів. К.: Професіонал, 2004. 215 с.
21. Котова, И.Б. Общая психология: Учебное пособие / И.Б. Котова, О.С. Канаркевич. - М.: Дашков и К, Академцентр, 2013. 480 с
22. Макарова, И.В. Общая психология: Краткий курс лекций. М.: Юрайт, 2013. 182 с.
23. Маклаков, А.Г. Общая психология: Учебник для вузов / А.Г. Маклаков. - СПб.: Питер, 2013. 583 с.
24. Немов, Р.С. Общая психология. В 3-х т. Т. 3. Психология личности: Учебник. М.: Юрайт, 2012. 739 с.
25. Немов, Р.С. Общая психология. В 3-х т. Общая психология. Учебник. М.: Юрайт, 2012. 2472 с.
26. Рамендик, Д.М. Общая психология и психологический практикум. М.: Форум, 2013. 304 с.
27. Егидес, А.П. Психология конфликта: Учебное пособие. М.: МФПУ Синергия, 2013. 320 с.
28. Цветков, В.Л. Психология конфликта. От теории к практике: Учебное пособие для студентов вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 183 с.

Література додаткова:

1. Ефимова, Н.С. Психология общения. Практикум по психологии: Учебное пособие. М.: ИД ФОРУМ, НИЦ ИНФРА-М, 2013. 192 с.
2. Ильин, Е.П. Психология общения и межличностных отношений. СПб.: Питер, 2013. 576 с.

3. Столяренко, Л.Д. Психология общения: Учебник / Л.Д. Столяренко, С.И. Самыгин. - Рн/Д: Феникс, 2013. 317 с.
4. Шеламова, Г.М. Деловая культура и психология общения: Учебник для начального проф. образования. М.: ИЦ Академия, 2013. 192 с.
5. Столяренко, Л.Д. Социальная психология: Краткий курс лекций / Л.Д. Столяренко, В.Е. Столяренко. М.: Юрайт, 2012. 219 с.
6. Сухов, А.Н. Социальная психология: Учебное пособие для студентов учреждений среднего профессионального образования. М.: ИЦ Академия, 2013. 240 с.
7. Фрейд. Введение в психоанализ. Лекции. Ошибочные действия. Часть 1. Спб.: Питер, 2001. 384с.
8. Фромм Е. Мистецтво любові / Еріх Фромм; пер з англ. В. Кучменко. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 192с.

Для приміток

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Срібна О.В.

ПСИХОЛОГІЯ

Методичні рекомендації

Комп'ютерна верстка: Смірнов С.М.

Формат 60x84 1/8. Ум. друк. арк. 3,25. Тираж 5 прим. Зам. № 0291
Свідоцтво держ. реєстру ДК № 977 від 05.07.2002 р.

Видавництво Льотної академії НАУ

м. Кропивницький,
вул. Добровольського, 1
Тел.: 39-44-37